

vaffak 275'te (888-89) Horasan, Kirman ve Fars'ı 10 milyon dirhem karşılığında Amr'a iktâ etti ve Amr'ın adı sancak, mızrak ve kalkanlara işlendi. Nâibi Ubeydullah b. Abdullah tekrar Bağdat'a sâhibü's-şurta tayin edildi. Fakat ertesi yıl bütün bu tayin ve tevcihlerin iptal edilmesine çok üzülen Amr intikam duygusuyla Muvaffak'ın adını hutbelerden kaldırdığı gibi halifeye isyan ederek Bağdat üzerine yürümeye karar verdi. Ancak vezir İsmâil b. Bülbül çeşitli vaadlerle onu bu kararından vazgeçirdi. 891'de Muvaffak'ın, ertesi yıl da Mu'temid'in ölümü üzerine hilâfet makamına geçen Mu'tazid Amr'ın bütün isteklerini kabul ederek eski iktâlarını iade etti. Amr IX. yüzyılın sonlarında gücünün doruk noktasına ulaştı. Horasan'da bir tehdit unsuru olarak kalan Râfi' b. Herseme Hârizm'de öldürülünce (896) Amr ilk defa bu kadar büyük bir itibar kazandı ve Horasan'a tek başına hâkim oldu. Safârî hâkimiyeti Basra körfezinde de tınındı. Bu başarısı üzerine halife aynı yıl hil'atler göndererek Amr'ı tebrik etti.

Amr hâkim olduğu topraklarla yetinmeyerek Sâmânîler'e ait Mâverâünnehir ile Ebü Dâvûdîler ve Ferîğünîler'in elindeki toprakların da kendisine verilmesini istedi. Halife Mu'tazid onun bu isteğini kabul etti. Bunun üzerine Belh Emîri Ebü Dâvûd'a, Cüzcâniye Emîri Ahmed b. Ferîğün'a ve Sâmânî Emîri İsmâil b. Ahmed'e elçiler gönderip onları itaata davet etti ve birçok vaadlerde bulundu. İlk iki emîr itaat arzetti. Sâmânî Emîri İsmâil bu teklifi reddetti ve Amr'ın Muhammed b. Beşir (Bişr) kumandasında gönderdiği kuvvetleri yendi. Daha sonra bizzat sefere çıkan Amr Belh şehri yakınlarındaki savaşta mağlûp oldu (15 Rebü'lâhîr 287/19 Nisan 900) ve kaçarken yakalanarak Sâmânî Emîri İsmâil'in huzuruna götürüldü. Emîr İsmâil ona çok iyi davrandı ve rencide olmasın diye geceleyin Semerkant'a gönderdi. Halife Mu'tazid bu başarısından dolayı onu tebrik ederek Horasan'ı da kendisine iktâ etti ve Amr'ın Bağdat'a gönderilmesini istedi. Halifenin isteği üzerine Bağdat'a gönderilen Amr burada hapsedildi (901). Halife Mu'tazid ölüm döşegindeyken Hâdim Sâfi el-Hürremî'ye onu öldürmesini ima etti. Sâfi el-Hürremî halifenin ölmek üzere olduğunu bildiğinden bu emri yerine getirmedi. Veliaht Muktefi Bağdat'a gelince Rey'de bulunduğu sırada büyük yardımlarını gördüğü Amr'ın hayatta olduğunu öğ-

renmiş ve çok sevinmişti. Vezir Kâsım b. Ubeydullah onun Amr'a yakın ilgi göstermesinden rahatsız oldu ve derhal bir adamını gönderip onu öldürttü (8 Cemâziyelevvel 289/20 Nisan 902). Başka bir rivayete göre ise aynı tarihte eceliyle ölmüştür. Cenazesi ertesi gün Kasrû'l-Hasenî yakınlarında defnedildi. Yerine torunu Tâhir geçti.

Amr iyi bir idareci ve kumandan olarak temayüz etmiştir. Ordunun eğitim ve teçhizatına çok önem verirdi. Üç ayda bir tertip edilen arz (teftiş) merasimine ordu kumandanı olarak bizzat katılırdı. Mükemmel bir istihbarat teşkilâtı kurmuştu. Emîr ve idarecileri özel olarak yetiştirdiği köleleri vasıtasıyla sürekli kontrol eder ve halka zulmetmelerine engel olurdu.

Bazı kaynaklarda cimri bir insan olarak tanıtılmakla beraber yaptırdığı hayır müesseselerine bakılırsa bunun doğru olmadığı söylenebilir. Fars'taki Câmî-i Atik, Sistan'daki saray ve Sûk-ı Amr, Nişâbur'daki Cuma Camii, Zerenc'in güneyindeki ribat* ve Kirman'a su getiren kanallar hep onun eseridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), IX, 544-545, 549, 552, 557, 601; X, 12-13, 16-17, 30, 34, 44, 49-50, 63-67, 71, 77, 81, 83, 88; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 237, 260, 268, 272; Nerşahi, *Târîhu Buḥârâ* (trc. Emîn Abdülmeccid Bedevî — Nasrullah Mübeşşir et-Tarrâzî), Kahire 1385/1965, s. 107, 117-123; Gerdîzî, *Zeynû'l-ahbâr*, Tahran 1327, s. 9-12, 14, 20-21; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (trc. Nuretîn Bayburtluğî), İstanbul 1981, s. 40-44; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 17-18, 37; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 297, 300, 326, 370, 414-415, 426, 456-458, 500-501, 503, 516; İbn Halikân, *Vefeyât*, VI, 421, 423-432; Hamdullah Müstevfî, *Târîh-i Güzide*, Tahran 1364, s. 372, 373-375; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1379/1979, IV, 326-329; Zahirüddîn-i Mar'aşî, *Târîh-i Ṭaberîstân*, Tahran 1361 ḡş., s. 94, 140-141; *Târîh-i Sîstân* (nşr. Melikü's-şuarâ Bahâr), Tahran 1314 ḡş., s. 230, 263, 269, 271-274, 278-280, 285-287, 294, 298; Zambaur, *Manuel*, s. 199-201; B. Spuler, *Târîh-i İrân der Kurûn-i Nuḡustîn-i İslâmî* (trc. Cevad Felâtûnî), Tahran 1349, s. 127-140; C. E. Bosworth, "The Tahirids and Saffarids", *CHIr*, IV, 112, 116-121, 124-126, 128-129; a.mlf., *The Medieval History of Iran, Afghanistan and Central Asia*, London 1977, s. 4/104, 7/59, 8/12, 9/124, 14/13-14, 23, 18/34-35; a.mlf., *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 130-132; R. N. Frye, "The Sâmânîds", *CHIr*, IV, 137-138; G. Le Strange, *The Lands of Eastern Caliphate*, Cambridge 1966, s. 251, 301, 328, 336, 383-384, 387; Zirikî, *el-A'lam* (Fethullah), V, 84-85; Erdoğan Merçil, "Saffârîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1987, V, 430-441; T. W. Haig, "Saffârîler", *IA*, X, 59-60; W. Barthold, "Amr b. al-Layth", *EI²* (İng.), I, 452-453.

AMR b. LUHAY

(عمرو بن لحي)

Amr b. Luhayy b. Kam'a el-Huzâî

Arabistan'a
putperestliği sokan kişi.

Yaşadığı devir hakkında bilgi bulunmayan Amr b. Luhayy'nin babasının adının Âmir, dedesinin ise Luhay olduğuna dair rivayetler vardır. Annesi Fühayre, Kâbe'nin yöneticilerinden Hâris'in torunuydu. Amr b. Luhay büyüyünce yönetim konusunda Hâris ile anlaşmazlığa düştü ve İsmâil oğullarıyla birleşerek Cürhümîler'le savaşa girdi. Sonunda onları Mekke'den uzaklaştırıp Kâbe'nin yönetimini ele geçirdi.

Amr bir iş için gittiği Belkâ yöresindeki Meâb'da (Moab) Amâlika kabilesinin putlara taptığını görmüş, ilk defa karşılaştığı bu manzara karşısında hayrete düşerek bunların mahiyetini sormuştu. Amâlikalılar da bu putların insan şeklinde yapılmış ilâhlar olduğunu ve bunlara taptıklarını söyleyince Arabistan'a götürmek üzere bir put istemişti. Bunun üzerine Amâlikalılar ona kırmızı akikten yapılmış Hübel (veya Menât) adlı bir put vermişlerdi. Amr da bu putu Mekke'ye getirip Zemzem Kuyusu'nun üst tarafına, Kâbe'ye yakın bir yere koymuş ve herkesi ona tapınmaya çağırıyordu. Başka bir rivayete göre Amr adı geçen putu el-Cezîre'deki Hit şehrinde getirmiştir. O tarihten itibaren halk Hz. İbrâhim'in tebliğ ettiği Menâfî dinini bırakarak putperestliği ve çok tanrıcılığı (politeizm) benimsediği için bu hadise Araplar'ın İslâmiyet'ten önceki tarihlerinde bir dönüm noktası sayılır.

Hübel'den sonra İsaf, Nâile, Ved, Süvâ, Yegûs, Yeûk, Nesr ve benzeri pek çok put dikip Araplar'ı bunlara tapmaya çağırın Amr'ı. Hz. Peygamber, bu yaptıklarından dolayı bağırsaklarını cehennem ateşinde sürürken gördüğünü söylemiştir (bk. Buhârî, "Menâkıb", 9; Müslim, "Cennet", 50).

Putlara kurban adama âdetini de ilk defa ortaya koyan odur (bk. Buhârî, "Amel", 11). Bu âdete göre Câhiliye devrinde bazı hayvanlar Sâibe, Bahîre, Vasîle ve Hâm adlarıyla putlara adandık-tan sonra serbest bırakılır; böylece kutsal bir mahiyet kazandığına inanılan bu hayvanlardan bir daha hiçbir şekilde faydanılmazdı. Kur'an-ı Kerîm'de bu hususa temas edilerek, "Allâh Teâlâ bahîre (kulağı çentilen), sâibe (putlar adına salı-

verilen), *vasîle* (erkek-dişi ikizler doğuran) ve *hâm* (on kere yavrulmasından dolayı sırtına yük vurulmayan) gibi hayvanların adanmasını meşrû kılmamıştır. Fakat kâfirler -bu inançlarını- Allah'a atfederek yalan söylerler. Zaten onların çoğunun akılları ermez" (el-Mâide 5/103) buyrulur.

Kaynaklarda Amr'ın kısa boylu, açık tenli ve mavi gözlü olduğu, Huzâa kabilesi arasında büyük bir itibarı bulunduğu, herkesten saygı gördüğü ve uzun bir ömür sürdüğü rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Amel", 11, "Menâkıb", 9; Müslim, "Cennet", 50, 51, "Küsûf", 3; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Eşnâm: Putlar Kitabı* (trc. ve nşr. Beyza Düşüngen), Ankara 1969, s. 20, 21, 27, 29, 36, 49, 50, 51; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76, 80; II, 624; Ya'kübî, *Târîh*, I, 229, 254; Ezrakî, *Ahbab-ru Mekke* (Melhas), s. 65, 88, 96, 101, 116, 117, 124, 126, 166, 193-194, 374, 376-377; II, 176; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 423, 468, 474; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamid), II, 56; Şehristânî, *el-Milel* (Vekil), II, 237, 238; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf* (nşr. Abdurrahman el-Vekil), Kahire 1387-90/1967-70, s. 346, 368; İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, 187-189; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (nşr. Tâha Abdurrauf Sa'd v.dğr.), Kahire 1398/1978, XIII, 148-151; Elmahlî, *Hak Dini*, VI, 4592; M. Seligsohn, "Amr b. Luhayy", *JA*, I, 414; J. W. Fück, "Amr b. Luhayy", *EI*² (İng.), I, 453.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

AMR b. MA'DİKERİB

(عمرو بن معدى كرب)

Ebû Sevr Amr b. Ma'dikerib
b. Abdillâh ez-Zübeydî
(ö. 21/641-42)

Muhadramûn şairlerinden olan
cengâver sahâbî.

Yemen'deki Mezhic kabilesinin Zübeyd koluna mensuptur. Câhiliye devrinde doğdu. Kabilesinin reisi idi. İslâm öncesi hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. Muhammed'in İslamiyet'i yaydığını öğrenince, durumu araştırmak üzere kavminden, bazı kaynaklara göre Murâd kabilesinden on kişi ile beraber hicretin 10. yılında (631-32) Medine'ye geldi. Hz. Peygamber'le görüştükten sonra müslûman oldu. Medine'den dönerken yine kabilesinin reisi olarak kaldı. Ancak daha önce müslûman olan ve Zübeyd kabilesini de içine alan bölgeye vali tayin edilen Ferve b. Müseyk'e bağlandı.

Rivayete göre ikinci dereceden bir idareci olmak Amr'ın gücüne gittiği için,

yalancı peygamberlerden Esved el-Ansî Yemen'i hâkimiyeti altına almaya çalıştığı sırada irtidad etti ve Esved tarafından Mezhic emirliğine tayin edildi. Fakat kısa bir süre sonra irtidad olaylarını bastırmak üzere Hz. Ebû Bekir tarafından gönderilen ordu kumandanı Muhâcir b. Ebû Ümeyye'ye teslim oldu. Halifenin huzuruna getirildiğinde suçunu itiraf etti. Tövbekâr olarak yeniden İslamiyet'e döndü ve memleketine gitti. Daha sonra Medine'ye geldiğinde Hz. Ebû Bekir tarafından Suriye'nin fethinde görevlendirildi. Yermük Savaşı'nda (15/636) bulundu ve savaş sırasında bir gözünü kaybetti. Hz. Ömer devrinde Sa'd b. Ebû Vakkâs ile Irak fethine katıldı. Kâdisiye Savaşı (16/637) öncesinde Hz. Ömer Sa'd'e yazdığı mektupta, 2000 kişiye bedel iki kişi gönderdiğini haber verdikten sonra, onlarla istişare etmesini ve kendilerinden faydalanmasını tavsiye etmişti. Bunlardan biri Tuleyha b. Huveylid, diğeri Amr b. Ma'dikerib'di. Yiğitliğinden dolayı ona "Arap cengâveri" unvanı verilmişti. Kâdisiye'de gösterdiği kahramanlık müslûmanları kendisine hayran bıraktı. Nihâvend Savaşı'ndaki (21/641) hezimetini zafere çevirenlerin başında gelen Amr'ın bu savaşta aldığı yara bir türlü iyileşmedi. Rey'in Rûze kasabasında vefat etti ve Kırmanşah'a gömüldü (bk. *Yakût*, III, 78). Kâdisiye'de şehid düştüğüne dair rivayetler güvenilir olmaktan uzaktır. Son derece cesur ve zeki olan Amr, aynı zamanda gür bir sese sahipti. Öldüğü zaman 120 yaşlarındaydı.

Muhadramûn* şairleri arasında yer alan Amr b. Ma'dikerib'in şiirleri savaşa ve kabilesinin methine dairdir. Önce Ebû Amr eş-Şeybânî, daha sonra İbnü'l-A'râbî ve Sükkerî tarafından III. (IX.) yüzyılda meydana getirilen divanını, İbn Hacer el-Askalânî IX. (XV.) yüzyılın ikinci yarısında, Abdülkâdir el-Bağdâdî de şerhiyle birlikte XI. (XVII.) yüzyılın sonlarında görmüş olmalarına rağmen eser bilindiği kadaryla günümüze ulaşmamıştır. Blachère tarafından derlenen şiirleri 225 beyit tutan on dokuz kasideden ibarettir. Daha sonra şairin çeşitli kaynaklarda bulunan şiirleri Iraklı edebiyatçı Hâşim et-Taân tarafından *Dîvânü 'Amr b. Ma'dikerib* adıyla toplanarak Bağdat'ta yayımlanmıştır (1970). Mutâ'et-Tarâbişî de taradığı 200 kadar kaynakta Amr b. Ma'dikerib'e nisbet edilen 600'den fazla beyit tesbit etmiş, ona ait olmayanları ayıklamak suretiyle 300

beytini *Şi'ru 'Amr b. Ma'dikerib* adıyla Dımaşk Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye yayınları arasında neşretmiştir (1972, 1985). İbn Manzûr *Lisânü'l-'Arab*'da onun otuz üç beytini örnek (şâhid) olarak kullanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 230, 231; İbn Sa'd, *eş-Şi'r ve ş-u'arâ* (Şâkir), s. 289-291; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, XV (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire, ts. (Dârü'l-Kütüb) — Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), s. 208-245; İbn Abdülber, *el-İstî'ab*, II, 306-307; Yakût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 78; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 273-275; İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 71, 72; VII, 119-120; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), IV, 686-693; Sezgin, *GAS*, II, 306-307; Kandehlevî, *Hayâtü's-şahâbe*, Beyrut 1388/1968, I, 325; II, 48, 49, 162, 163; IV, 626; Yâsin el-Eyyûbî, *Mu'cemü's-ş-u'arâ*, Beyrut 1982, s. 305-306; Mustafa Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 58-60, 115-118; Aff Abdurrahman, *Mu'cemü's-ş-u'arâ*, Beyrut 1403/1983, s. 254-255; R. Blachère, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* (trc. İbrâhim el-Kilânî), Dımaşk 1404/1984, s. 314-315; Muhammed Abdülğani Hasan, "Şi'ru 'Amr b. Ma'dikerib ez-Zübeydî", *Mecelletü Ma'hedî'l-mahtûâtü'l-'Arabiyye*, XXIV/2, Kahire 1978, s. 339-345; Ch. Pellat, "Amr b. Ma'dikerib", *EI*² (Fr.), I, 466.

H. AHMET SEZİKLİ

AMR b. MERZÛK

(عمرو بن مرزوق)

Ebû Osmân Amr b. Merzûk
el-Bâhilî el-Basrî
(ö. 224/839)

Basra'nın tanınmış muhaddisi.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 130'lu (747) yıllarda doğdu. Şu'be b. Haccâc ve Hammâd b. Seleme gibi muhaddislerden hadis öğrendi. Kendisinden de Buhârî, Ebû Dâvûd, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim er-Râzî gibi meşhur muhaddisler hadis rivayet ettiler. Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân, Ali b. Medîni gibi münekkitler Amr'ın pek güvenilir olmadığını, Dârekutnî ve Hâkim de onun çok yanlış olduğunu söylemekle beraber diğer hadis otoriteleri Amr'ı övmüşlerdir. İbnü'l-Medîni'nin Amr b. Merzûk'u "gevşek" bulunduğu Ahmed b. Hanbel'e söylendiği zaman o hayret etmiş ve Amr'ın makbul (sâlih) bir râvi olduğunu söylemiştir. Hatta İbn Hanbel, Basra'ya hadis tahsil için giden oğlu Sâlih'e Amr'ın hadislerini niçin yazmadığını sormuş, onun, "Yazmamı istemediler" demesi üzerine de Affân b. Müslim'in Amr'ı beğendiğini söylemiş, Affân'ın takdir ettiği bir kişi hakkında kimsenin bir şey diyemeyeceğini